

ЕКОЛОГІЧНА ОРІЄНТАЦІЯ СПОСОБУ ЖИТТЯ РОДИНИ ЯК ЧИННИК ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКА ДО МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 159.922.6

РУДОМІНО-ДУСЯТСЬКА О.В.

провідний науковий співробітник лабораторії екологічної психології Ін-ту психології імені Г.С.Костюка, м. Київ,

У статті наводяться результати емпіричного дослідження залежностей між екологічно орієнтованим способом життя міської родини та ставленням дитини до міського середовища.

Ключові слова: психологія способу життя, психологія збереження довкілля, територіальна ідентичність.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ОРИЕНТАЦИЯ ОБРАЗА ЖИЗНИ СЕМЬИ КАК ФАКТОР ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ ПОДРОСТКА К ГОРОДСКОЙ СРЕДЕ

В статье представлены результаты эмпирического исследования зависимости между экологически ориентированным образом жизни городской семьи и отношением ребенка к городской среде.

Ключевые слова: психология образа жизни, психология бережного отношения к среде, территориальная идентичность.

Екологія міста-мегаполісу у концентрованому вигляді відбиває глобальні екологічні проблеми сучасної цивілізації. Різке погіршення якості джерел життєзабезпечення (води та повітря), деградація природного довкілля, засміченість, кліматичні зміни – все це, зібране разом у місті, підвищує і без того високу напруженість життя городян. При цьому саме на городянах лежить значна доля відповідальності за стан довкілля. Засміченість, загазованість міст, неощадливе споживання та марнотрацтво енергоресурсів у побуті є викликом не тільки до органів міської влади, але й для кожного пересічного жителя міста. Однак числені питання підвищення екологічності життєдіяльності городян, зокрема психологічні проблеми формування активної позиції щодо свого способу життя у місті, залишаються практично не вирішеними.

Мета статті полягає у презентації результатів емпіричного дослідження способу життя міської родини як чинника ціннісного ставлення дітей до міського середовища.

Під способом життя родини ми розуміємо організацію видів її життєдіяльності, у яких вона освоює навколишнє середовище для підтримки та забезпечення свого повсякденного життя. До видів життєдіяльності, що у своїй сукупності складають спосіб життя особистості чи спільноти, найчастіше відносять виробни-

чу, освітню, побутову, дозвільну, культурну, оздоровчу, суспільну [3]. Важливо зазначити, що своєю повсякденною життєдіяльністю родина здійснює потужний вплив на формування у дитини того чи іншого ставлення до предметно-природного довкілля, зокрема до її міського оточення, включаючи житлове мікросередовище, район проживання, місто в цілому. Таке ставлення, в свою чергу, зумовлює зміст поведінки дитини у місті, її налаштованість на збереження та розвиток довкілля чи на його неощадливе використання та руйнування.

Не треба мабуть доводити, що в сучасних умовах повсякденна життєдіяльність людей має набувати екологічного змісту. Такий зміст, на нашу думку, є органічним проявом активності особистості, спрямованої на освоєння середовищних умов її життя в спосіб, який сприяє задоволенню множини її фізичних, соціальних та духовних потреб, її всебічному та гармонійному розвитку. Завдяки такій повноцінній взаємодії із навколишнім середовищем воно усвідомлюється людиною як особистісна цінність і на цій основі зберігається та розвивається. Відповідно, ми визначаємо екологічно орієнтований спосіб життя родини як наявність у структурі життєдіяльності дорослих її членів активності, спрямованої на освоєння середовищних умов життя таким чином, щоб реалізувати фізичний, соціальний, духовний потенціал розвитку особистості, який містить у собі кожний вид життєдіяльності як культурно-історичне явище.

Виходячи з результатів теоретичної розробки проблеми, були поставлені завдання емпіричного дослідження.

Завдання 1. Довести, що спосіб життя сучасної міської родини може бути екологічно орієнтованим.

Завдання 2. Перевірити гіпотезу про те, що екологічно орієнтований спосіб життя родини сприяє усвідомленню її членами, в тому числі дітьми, цінності, значущості середовищних умов для задоволення та розвитку множини фізичних, соціальних, духовних потреб, і переживанню на цій основі середовища як продовження свого «Я», ідентифікації з ним і, як наслідок дбайливого ставлення до нього.

Для рішення першого завдання, а саме виділення феноменології екологічно орієнтованого способу життя родини, треба було виконати наступну послідовність дій:

1) обрати для емпіричного вивчення види життєдіяльності родини, які вона найчастіше здійснює спільно як груповий суб'єкт, тобто має єдність мети, спільні мотиви та певну координацію дій окремих членів родини;

2) здійснити систематизацію об'єктів та явищ міського середовища, як умов життєдіяльності городянина, виділили рівні се-

редовища та психологічні ознаки життєдіяльності міської родини на кожному рівні;

3) виділити емпірично у різних видах життєдіяльності родини, які вона реалізує на різних рівнях міського середовища, ознаки екологічно орієнтованого способу життя.

Вказана програма виконувалася наступним чином:

По – перше, були обрані для дослідження такі колективні види життєдіяльності родини як побутова життєдіяльність та дозвілля Інші види життєдіяльності членів родини: виробнича, навчальна, суспільна тощо досить рідко мають ознаки, що характеризують їх як колективну життєдіяльність. Вони, як правило, здійснюються окремо кожним членом родини.

По – друге, на основі опрацювання відповідної літератури були виділені три рівні міського середовища: мікро-, мезо- та макросередовище. Психологічною основою такого рівневого розподілу виступав різний масштаб об'єктів кожного рівня і, відповідно до нього, різні характеристики суб'єктів контролю та перетворення цих об'єктів. На рівні мікросередовища (житло, офісне приміщення тощо) – це окремі люди чи малі групи. На рівнях мезосередовища (об'єкти мікрорайону проживання, середнього бізнесу тощо) та макросередовища (місто в цілому, об'єкти великого бізнесу тощо) – це організації різного цільового призначення та масштабу [1; 2]. З такого розподілу слідує психологічні ознаки життєдіяльності на кожному рівні міського середовища. На рівні мікросередовища людина, в ході здійснення життєдіяльності, може перетворювати своє матеріальне оточення, на рівні мезо- та макросередовища – здійснювати пристосування до них, використовуючи їхні можливості в той чи інший спосіб. Наприклад, побутова життєдіяльність в житловому мікросередовищі квартири включає **облаштування** останнього для задоволення потреб членів родини (обладнання меблями, підтримання чистоти та порядку тощо). Здійснення побутової життєдіяльності в житловому мезосередовищі мікрорайону включає **врахування та використання** його інфраструктури – місць та об'єктів побутового призначення для задоволення потреб членів родини (купівля різноманітних товарів, утилізація сміття тощо).

В нашому дослідженні для характеристики цілісного способу життя родини вивчалися: побутова життєдіяльність родини у її квартирі (рівень мікросередовища); дозвіллева активність родини у місті (рівень макросередовища). Такий вибір був зумовлений необхідністю вивчення способу життя родини як такого, що проявляється у різних видах життєдіяльності та у різних середовищних обставинах.

По – третє, були виділені наступні ознаки екологічно орієнтованого способу життя родини:

1). Якщо родина веде екологічно орієнтований спосіб життя, то у своїй побутовій життєдіяльності, вона **перетворює, облаштовує** мікросередовище квартири таким чином, що члени родини, в тому числі і підростаюче покоління, мають можливість розвивати всебічно свої фізичні, соціальні, духовні якості. З нашої точки зору яскравим проявом екологічної орієнтації побутової життєдіяльності у мікросередовищі квартири є активність родини по виділенню кожному її члену, в тому числі і дітям, особистого простору, над якими вони можуть здійснювати фізичний та соціальний контроль [4]. Наявність такої території сприяє всебічному розвитку особистості як суверенної істоти.

2). Якщо родина веде екологічно орієнтований спосіб життя, то у своїй дозвілєвій активності у макросередовищі міста вона **враховує та використовує** це середовище таким чином, що члени родини, в тому числі і підростаюче покоління, мають можливість розвивати всебічно свої фізичні, соціальні, духовні якості. Проявом екологічної орієнтації дозвілєвої активності у місті є зацікавленість родини у освоєнні величезного природного, культурного, історичного потенціалу міста. Така зацікавленість проявляє себе у спільному відвіданні природних зон, спортивних об'єктів, театрів, музеїв, культурних заходів тощо.

Якщо будуть виявлені вказані прояви способу життя родини, встановлені зв'язки між ними, то можна стверджувати, що екологічно орієнтований спосіб життя є реально існуючим феноменом родинного буття.

Для вирішення другого завдання емпіричного дослідження – перевірки гіпотези про вплив екологічної орієнтації способу життя родини на формування ціннісного ставлення дитини до міського середовища треба було емпірично виділити прояви такого ставлення. В якості такого прояву були обрані акти ідентифікації дитини з міським мезосередовищем, зокрема, мікрорайоном проживання дитини. Важливо було з'ясувати, чи впливає екологічна орієнтація способу життя родини у мікро- та макросередовищах на ставлення дитини до цього рівня середовища, активність у якому спеціально не фіксується і, таким чином, не розглядається як окрема детермінанта ставлення. Якщо такий вплив буде виявлений, то можна вважати, що екологічна орієнтація способу життя родини є важливим чинником ціннісного ставлення дитини до міського довкілля як такого.

Таким чином в якості незалежної змінної у дослідження виступають прояви способу життя родини (побутова життєдіяльність та дозвілля) у міському мікро- та макросередовищах, за-

лежною змінною виступають показники ціннісного ставлення та ідентифікації дитини з міським мезосередовищем, у якості якого обраний мікрорайон проживання дитини.

Методи дослідження: опитувальний метод, суб'єктивне шкалювання, вивчення продуктів діяльності. Методи статистичної обробки даних: кореляційний та факторний аналіз, встановлення достовірності розбіжностей середніх значень та процентів.

Відповідно до обраних методів, були розроблені оригінальні методики дослідження: анкетний опитувальник «Дозвілля родини у міському середовищі»; анкетний опитувальник «Особистий простір дитини у родинній оселі»; методика семантичного диференціалу «Мікрорайон проживання».

До опитувальника «Дозвілля родини у міському середовищі» увійшли питання-індикатори: змісту дозвілля родини (форм, у яких родина здійснює дозвілля у місті) та частоти використання кожної із форм дозвіллевой активності. Питання про форми дозвілля були умовно поділені на три групи за переважанням аспектів «Я» людини, які проявляються та втілюються у дозвіллевій активності. Фізичне «Я» – підтримання здоров'я та розвиток фізичних якостей, завдяки заняттям фізкультурою (в залі, басейні, на майданчику, на ковзанці), активному відпочинку (прогулянки пішки та на велосипеді), участі у масових спортивних заходах. Соціальне «Я» – підтримання та встановлення контактів, конкурентна боротьба у змаганнях, ідентифікація з героями, шляхом участі у різних видах масових розваг (розважальні центри, кінотеатри, масові розважальні заходи). Духовне «Я» – підтримання та розвиток творчих інтересів та здібностей (майстер-класи, мистецькі фестивалі, гуртки дитячої творчості), естетичних запитів (художні виставки, театральні вистави, концерти), інтересу до рідного краю (екскурсії вихідного дня по місту, відвідання його визначних місць та природних ландшафтів).

До опитувальника «Особистий простір дитини у родинній оселі» увійшли питання - індикатори фізичного та соціального контролю підлітка за кімнатою проживання. Згідно теорії приватності І.Альтмана [4], саме можливість та бажання суб'єкта здійснювати контроль над певною територією дозволяє розглядати цю територію як його особистий простір. Питання - індикатори висвітлювали можливості дитини здійснювати фізичний та соціальний контроль за кімнатою проживання у квартирі.

Можливість фізичного контролю встановлювалася за допомогою питань, які показують, чи приймає участь дитина у обладнанні та впорядкуванні кімнати, де вона проживає, а також у її символічному та естетичному оформленні, яке б виражало її

власні смаки та уподобання. Можливість соціального контролю встановлювалася за допомогою питань, які фіксують наявність/відсутність у дитини права на недоторканість своїх особистих речей і права розпоряджатися доступом до кімнати дорослих членів родини. Вираженість у дитини поведінкових проявів контролю над кімнатою, де вона мешкає, свідчить про те, що у своїй побутовій життєдіяльності родина докладає зусиль до створення у дітей свого особистого простору у квартирі.

Опитування за цією анкетною проводилося анонімно, але інформація про респондента містила не тільки традиційні питання (стать, вік, навчальний заклад), але й питання, які стосувалися умов проживання підлітка – склад родини, кількість кімнат у квартирі, наявність у підлітка окремої кімнати, інформація про членів родини, з якими спільно проживає підліток у разі відсутності окремої кімнати (родинні зв'язки). Також, ми фіксували кількість підлітків, які мають власні меблі (стіл, шафа, полиці) у спільній з іншими кімнаті. Таким чином, ми орієнтувалися на можливість окремого, за межами заявленої теми, вивчення питання щодо об'єктивних умов для формування особистого простору підлітка в житловому мікросередовищі.

Для вивчення впливу екологічно орієнтованого способу життя родини у міському макро- та мікросередовищі на ставлення підлітка до мікрорайону проживання (як об'єкту мезосередовища) був використаний метод вільних описів об'єкту з подальшою розробкою на його основі шкал семантичного диференціалу. Метод вільних описів конкретизувався як написання підлітками твору на тему «Мікрорайон, в якому я живу» для виділення з текстів показників, за якими можна судити про ставлення до цього об'єкту мезосередовища.

Методом контент-аналізу з текстів були виділені смислові одиниці – описові та оціночні слова та словосполучення та обрахована відносна частота використання цих одиниць у кожному творі. На основі отриманих кількісних показників за стандартними статистичними процедурами будувалися шкали семантичного диференціалу для виявлення категорій, у яких усвідомлюється мікрорайон проживання підлітками з родин, що мають різний рівень екологічної орієнтації способу життя. Всього було виділено 23 шкали, які склали методику семантичного диференціалу «Мікрорайон проживання».

Вибірку дослідження склали 168 учнів 8 - 9 класів двох загальноосвітніх шкіл міста Києва.

Статистична обробка емпіричного матеріалу, зібраного у дослідженні, здійснювалася у кілька етапів. На першому етапі обраховувалися середні значення із суми індивідуальних показни-

ків, отриманих при обробці анкетних опитувальників «Дозвілля родини у міському середовищі» та «Особистий простір дитини у родинній оселі».

На другому етапі вивчалися зв'язки між показниками екологічно орієнтованого способу життя родини у мікро- та макросередовищах, отриманими за допомогою зазначених вище анкетних опитувальників. Для цього був обрахований коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між рядами індивідуальних показників по кожній анкеті. Він виявився значущим ($r = 0,217$, при $p \geq 0,05$), що свідчить, певною мірою, про наявність загальної спрямованості на дотримання чи недотримання родиною екологічно орієнтованого способу життя у різних сферах життєдіяльності. Така загальна спрямованість наповнюється конкретним поведінковим змістом на різних рівнях міського середовища в залежності від їх специфічного устрою.

На третьому етапі з рангових рядів середніх значень індивідуальних показників за кожним анкетним опитувальником, шляхом обрахування показника напівміжквартильного розмаху(Q), виділялися значення, що входять до першого та четвертого квартилей, тобто достовірно відрізняються за своєю величиною. Шляхом співставлення таких значень по кожному з двох анкетних опитувальників були виділені респонденти, які мали найнижчі (увійшли до I квартиля) та найвищі (увійшли до IV квартиля) показники по обох методиках. Таким чином були виділені групи підлітків, які за даними дослідження мають суттєві відмінності у способі життя з точки зору його екологічної орієнтації. Таким чином, було виявлено 38 осіб, які характеризують спосіб життя своєї родини як екологічно орієнтований і 37 осіб, які не вказують на ознаки екологічної орієнтації у способі життя своєї родини.

На останньому четвертому етапі за шкалами методики семантичного диференціалу «Мікрорайон проживання», вивчалася структура уявлень про своє міське мезосередовище підлітків, які є членами родин з наявністю та відсутністю у способі життя екологічної орієнтації.

Наведемо та проаналізуємо отримані результати. В дослідженні були встановлені суттєві розбіжності в структурній організації уявлень підлітків про мікрорайон проживання, які зумовлені наявністю чи відсутністю екологічної орієнтації способу життя родини. Про це свідчать результати факторного аналізу (методом головних компонент із застосуванням Varimax-ротації) шкал семантичного диференціалу у кожній з двох груп підлітків, що були охарактеризовані вище. В результаті такого аналізу були виявлені різні факторні структури уявлень цих груп під-

літків про своє міське мезосередовище. Розглянемо відмінності між ними.

В групі з вираженою екологічною орієнтацією способу життя родини виділилися три змістовних фактори, що охоплюють 55% загальної дисперсії (табл. 1.).

Таблиця 1.

Структура уявлень підлітків про мікрорайон проживання у родинях з наявністю екологічної орієнтації способу життя
(Витяг з факторної матриці)

№ з/п	Назва фактору	Відсоток поясненої дисперсії	Компоненти фактору	Факторні навантаження
1	Загальна оцінка мікрорайону в зв'язку із задоволенням у ньому індивідуальних потреб	38%	В районі багато друзів – немає друзів	,676
			Гарне транспортне сполучення – погане транспортне сполучення	,807
			Багато магазинів та супермаркетів – мало магазинів і супермаркетів	,828
			Один з найкращих районів – один з найгірших районів	,802
2	Переживання гордості за мікрорайон у зв'язку з його оцінкою	13%	Хороший – поганий	,727
			Веселий – сумний	,845
			Багато спортивних центрів – відсутні спортивні центри	,746
			Є чим пишатися в районі - немає чим пишатися	,676
3	Оцінка екології в мікрорайоні у зв'язку з елітністю його забудови	12%	Чистий – брудний	,830
			Багато зелених насаджень - відсутні зелені насадження	,761
			Елітна забудова – низький клас забудови	,765

Як видно з табл. 1, перший фактор, інформативністю 38 %, є оціночним за критерієм задоволення у мікрорайоні тих чи ін-

ших потреб підлітка. До нього увійшла шкала «Один з найкращих районів – один з найгірших районів» разом із шкалами: «В районі багато друзів – немає друзів», «Гарне транспортне сполучення – погане транспортне сполучення», «Багато магазинів та супермаркетів – мало магазинів і супермаркетів». Цей фактор отримав назву «Загальна оцінка мікрорайону в зв'язку із задоволенням у ньому індивідуальних потреб».

Другий фактор, інформативністю 13 %, характеризує прагнення підлітків пишатися своїм районом проживання у зв'язку з його оцінкою. До цього фактору увійшла шкала «Є чим пишатися в районі – немає чим пишатися», пов'язана з такими шкалами як «Веселий – сумний», «Хороший – поганий», «Багато спортивних центрів – відсутні спортивні центри». Цей фактор отримав назву «Переживання гордості за мікрорайон у зв'язку з його оцінкою».

Третій фактор, інформативністю 12 %, характеризує сприймання стану екології у мікрорайоні у зв'язку з елітністю його забудови. До цього фактору увійшли шкали «Чистий – брудний», «Багато зелених насаджень – відсутні зелені насадження» у зв'язку із шкалою «Елітна забудова - низький клас забудови». Така конфігурація шкал є свідченням репрезентації у свідомості певних чинників екологічного стану місця проживання. Цей фактор отримав назву «Оцінка екології в мікрорайоні у зв'язку з елітністю його забудови».

В групі підлітків з відсутністю екологічної орієнтації у собі життя родини виділилися два змістовних фактори, що охоплюють 52,9% дисперсії (табл. 2.).

Як видно з табл. 2, перший фактор, інформативністю 38 %, так саме, як у попередній групі підлітків, є оціночним, оскільки до нього теж увійшла шкала «Один з найкращих районів – один з найгірших районів». Однак ця шкала корелює з іншим набором шкал, ніж у попередньому випадку. Це шкали: «Престижний – непрестижний мікрорайон»; «Елітна забудова – низький клас забудови»; «Багато спортивних центрів – відсутні спортивні центри»; «Великий район – маленький район». Таким чином, цей фактор включає описові шкали (розмір району, наявність спортивних споруд) разом з характеристиками елітності, престижності, які відображають не стільки індивідуальні потреби підлітка, скільки запозичені у дорослих еталони сприймання місця проживання. В цілому цей фактор, на нашу думку, характеризує дещо відчужену, не пов'язану з власними потребами, позицію підлітка щодо мікрорайону. Цей фактор отримав назву «Загальна оцінка мікрорайону у зв'язку з його розмірами та престижністю».

Таблиця 2.

Структура уявлень підлітків про мікрорайон проживання у родинях з відсутністю екологічної орієнтації способу життя (Витяг з факторної матриці)

№ з/п	Назва фактору	Відсоток поясненої дисперсії	Компоненти фактору	Факторні навантаження
1	«Загальна оцінка мікрорайону у зв'язку з його розмірами і престижністю»	38 %	Багато спортивних центрів – відсутні спортивні центри	,726
			Престижний – непрестижний мікрорайон	,869
			Елітна забудова – низький клас забудови	,642
			Один з найкращих районів – один з найгірших районів	,675
			Великий район – маленький район	,733
2	«Оцінка безпеки в мікрорайоні»	14 %	Затишний – шумний мікрорайон	,844
			Чисте повітря - екологічно забруднене повітря	,642
			Добрі люди - злі люди	,857
			Чисті водоймища – брудні водоймища	,814
			Безпечний – небезпечний	,559

До другого фактору, який має інформативність 14%, увійшли шкали, які репрезентують сприймання екологічного стану мікрорайону - «Чисте повітря - екологічно забруднене повітря»: «Чисті водоймища – брудні водоймища» разом із шкалами, які відображують певну безпеку проживання у ньому: «Затишний – шумний»; «Безпечний – небезпечний»; «Добрі люди – злі люди». Цей фактор отримав назву «Оцінка безпеки в мікрорайоні».

Проведемо порівняльний аналіз факторних матриць, наведених у таблицях 1 та 2. Перша відмінність полягає у тому, що у підлітків – членів родин з високим рівнем екологічної орієнтації способу життя, образ району більш диференційова-

ний. Про це свідчить наявність тривимірної категоріальної моделі сприймання мікрорайону проживання (три фактори, з інформативністю кожного більше 10%, описують 55% сумарної дисперсії) проти двовимірної у підлітків – членів родин з відсутністю екологічної орієнтації способу життя (два фактори, з інформативністю кожного більше 10%, описують 52% сумарної дисперсії). Отже, підлітки першої групи мають більш широку систему категорій для оцінки свого міського мезосередовища.

Друга відмінність полягає у змісті факторів. Перший фактор, який є фактором загальної оцінки мікрорайону, має різне змістовне наповнення такої оцінки. В групі з високим рівнем екологічної орієнтації способу життя оцінка пов'язана із можливістю задоволення в мікрорайоні індивідуальних потреб підлітків, в групі з низьким рівнем такої орієнтації оцінка пов'язана з характеристиками мікрорайону, відстороненими від підліткових потреб – його престижністю та розмірами. Дуже цікавими виглядають відмінності у змісті другого фактору. В групі з високим рівнем екологічної орієнтації способу життя це фактор «Переживання гордості за мікрорайон у зв'язку з його оцінкою». Присутність почуття гордості в системі суб'єктивних оцінок свого середовища певною мірою свідчить про прагнення підлітка включити мікрорайон в систему уявлень про себе, ідентифікуватися з ним. В групі з низьким рівнем екологічної орієнтації способу життя це фактор «Оцінка безпеки в мікрорайоні». На нашу думку, наявність категорії «безпечність-небезпечність» у свідомості цієї групи підлітків, та усвідомлення мікрорайону проживання крізь її призму, пов'язане з відсутністю суверенності підлітка в житловому мікросередовищі. Тут, в силу неможливості контролювати свою територію проживання, він постійно наражається на небезпеку бути викритим, не має можливості зберегти недоторканими власні речі тощо.

Важливо зазначити, що у свідомості обох груп підлітків представлений екологічний стан мікрорайону проживання. Однак, якщо в свідомості підлітків групи з високим рівнем екологічної орієнтації способу життя, екологія району є репрезентованою у зв'язку з його об'єктивною характеристикою – елітністю, якістю його забудови, то у групі з відсутністю такої орієнтації вона лише емоційно забарвлена як фактор небезпеки, без ознак роздумів про походження такої небезпеки.

Ми зіставили систему категорій, на яких, за результатами ФА, базується сприймання мікрорайону проживання підлітками з сімей, що демонструють екологічно орієнтований спосіб життя, з даними отриманими у дослідженні англійських психологів Д.Юззела і С.Твіггер-Росса. Це дослідження стосувало-

ся проблеми ідентифікації з районом проживання на прикладі жителів Доков (Docklands), житлового мікрорайону в Лондоні. Виходячи з концепції структури ідентичності Г.Брейквелл [5], автори виділили такі показники територіальної ідентичності: 1). Безперервність (continuity). Цей показник означає відповідність середовища перебування потребам та бажанням індивіда, а також бажання зберегти місце проживання, оскільки з ним були пов'язані значимі події; 2). Самооцінка – складається із гордості за своє місце проживання, його статусу у суспільства, радості перебування у ньому, а також задоволеності фізичними якостями цього місця; 3). Самоефективність – як оцінка місця проживання з точки зору екології, забруднення, розвитку інфраструктури, рівня злочинності. 4). Відмінності – як оцінка місця проживання в цілому, ідентифікація з [6].

Порівняльний аналіз вказаних показників із категоріями сприймання, емпірично виділеними у нашому дослідженні, продемонстрував високу ступінь їх збігу. Підлітки із сімей з екологічно орієнтованим способом життя сприймають мікрорайон проживання на основі того чи задовольняє він їх потреби, чи можуть вони ним пишатися, чи благополучний він з точки зору екології. Наявність у свідомості саме таких критеріїв сприймання виступає підставою для ідентифікації з місцем проживання, включення його в систему уявлень про себе. Така ідентифікація з територіями життєдіяльності є важливою внутрішньою умовою формування бережливого ставлення до них.

В цілому за результатами дослідження можна зробити наступні висновки.

У вирішенні екологічних проблем міста значну роль відіграє активність городян, зокрема, їх активна позиція щодо свого способу життя у місті. Така позиція змістовно розкривається в екологічно орієнтованому способі життя особистості та групи.

Емпірично виявлені прояви екологічно орієнтованого способу життя міської родини, які полягають у наявності в її життєдіяльності активності, спрямованої на освоєння міських умов життя в спосіб, який сприяє задоволенню множини фізичних, соціальних та духовних потреб всіх членів родини, в тому числі і підростаючого покоління.

Доведено, що екологічно орієнтований спосіб життя родини сприяє усвідомленню підлітками – членами родини цінності, значущості умов міського довкілля для свого існування та розвитку і переживанню його на цій основі як продовження свого «Я», ідентифікації з ним і, як наслідок, дбайливого ставлення до нього.

Література

1. Голд Д. Психология и география: Основы поведенческой географии / Голд Д. – М.: Прогресс, 1990 – 304 с.
2. Черноушек М. Психология жизненной среды / Черноушек М. – М.: Мысль, 1989 – 175 с.
3. Ядов В.А. Взаимосвязь социологического и социально-психологического подходов к исследованию образа жизни // Психология личности и образ жизни / Ядов В.А. – М.: Наука, 1987. – С. 89 – 92.
4. Altman I. The Environment and Social Behavior: Privacy, Personal space, Territoriality and Crowding. BrooksCole, Monterey, CA, 1975.
5. Breakwell G. M. Identity. L.–Thousand Oaks–New Delhi, 2003, p. 57–63.
6. Twigger-Ross C. L., Uzzell, D. Place and Identity Processes // Journal of Environmental Psychology. 1996. Vol.16. Iss.3. P. 205–220. 35Page

The article discusses the results of empirical research relationships between environmentally oriented urban lifestyle of the family and the child's relation to the urban environment.

Keywords: *psychology lifestyle, territorial identity*